ePublishing

Psychology: the Journal of the Hellenic Psychological Society

Vol 6, No 2 (1999)

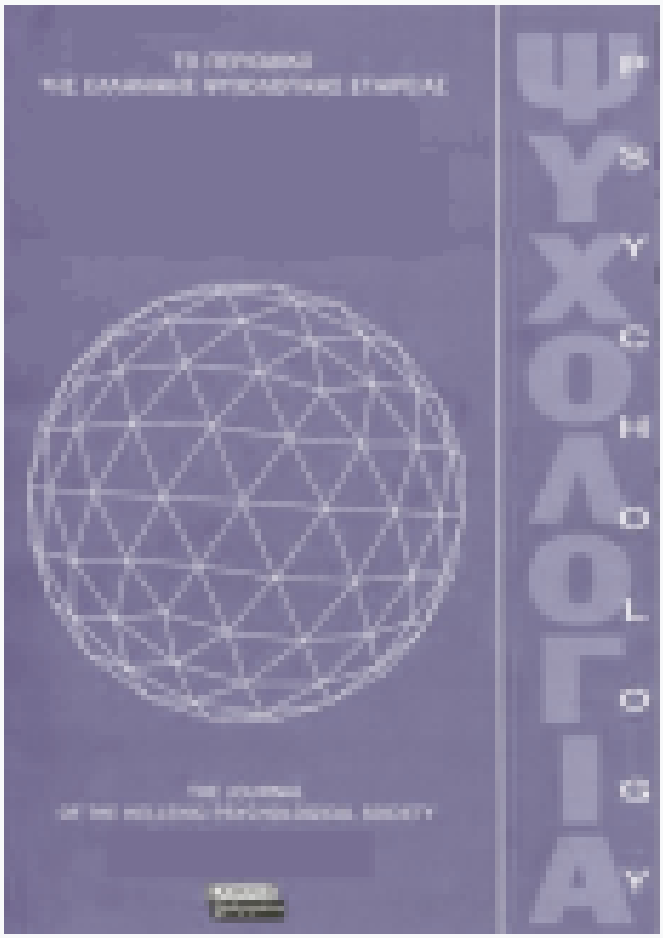

Return migrants: Their perception of the existing social norms and sex role distribution in their families

Δέσποινα Σακκά

doi: 10.12681/psy_hps.24331

Copyright © 2020, Δέσποινα Σακκά

This work is licensed under a Creative Commons Attribution-ShareAlike 4.0.

To cite this article:

Σακκά Δ. (2020). Return migrants: Their perception of the existing social norms and sex role distribution in their families. *Psychology: The Journal of the Hellenic Psychological Society*, *6*(2), 236–246. https://doi.org/10.12681/psy_hps.24331

https://epublishing.ekt.gr | **e-Publisher:** EKT | **Downloaded at:** 03/01/2026 00:37:58

Παλιννόστηση: Η αντίληψη του ατόμου για την ισχύουσα κοινωνική πραγματικότητα και η διαμόρφωση των ρόλων των δύο φύλων

ΔΕΣΠΟΙΝΑ ΣΑΚΚΑ
Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης

ΠΕΡΙΛΗΨΗ Η συγκεκριμένη μελέτη έχει στόχο να διερευνήσει τη σχέση της κατανομής των ρόλων των δύο φύλων σε οικογένειες παλιννοστούντων με την αντίληψη που έχουν οι ίδιοι οι παλιννοστούντες για τους ισχύοντες κοινωνικούς κανόνες στον τόπο στον οποίο επιστρέφουν, στο χωριό. Πεδίο έρευνας αποτέλεσαν τα χωριά του Νομού Δράμας. Στη μελέτη συμμετείχαν πέντε ομάδες παλιννοστούντων ανδρών και γυναικών από την Ομοσπονδιακή Δημοκρατία της Γερμανίας, με ένα έως πέντε χρόνια παραμονής στην Ελλάδα και μια ομάδα ατόμων που δε μετανάστευσαν ποτέ (ομάδα ελέγχου). Παράγοντες που εξετάζονται είναι ο βαθμός συμμετοχής των συζύγων στην κατανομή υπευθυνοτήτων που αφορούν στη φροντίδα του σπιτιού και των παιδιών καθώς και ο βαθμός συμφωνίας των συμμετεχόντων προς τις στάσεις για τους ρόλους των δύο φύλων. Οι παράγοντες αυτοί συσχετίζονται με αντίστοιχους που αφορούν στην αντίληψη που έχουν οι συμμετέχοντες για την ισχύουσα νοοτροπία στο χωριό. Τα αποτελέσματα έδειξαν ότι: (α) οι παλιννοστούντες αντιλαμβάνονται την κοινωνική πίεση και προς την κατεύθυνση της ενσωμάτωσης και προς την αντίθετη, της διαφοροποίησής τους από το υπόλοιπο χωριό· (β) η κοινωνική επιρροή φαίνεται να είναι εντονότερη στην πρακτική της κατανομής των ρόλων, παρά στις στάσεις που έχουν οι συμμετέχοντες για τους ρόλους των δύο φύλων. Επίσης η κοινωνική επιρροή φαίνεται να είναι μικρότερη σε εκείνες τις περιπτώσεις που διαμορφώνονται νέες αντιλήψεις για τους ρόλους των δύο φύλων.

Λέξεις κλειδιά: Διαπροσωπική αντίληψη, παλιννόστηση, ρόλοι των δύο φύλων.

Η διαμόρφωση των ρόλων των δύο φύλων στην οικογένεια που παλιννοστεί αποτελεί ένα πολυσύνθετο φαινόμενο δεδομένου ότι εμπεριέχει ατομικές και συλλογικές διαστάσεις οι οποίες βρίσκονται σε συνεχή αλληλεπίδραση μεταξύ τους. Η ιστορική περίοδος που μας ενδιαφέρει είναι αυτή της νεότερης ενδοευρωπαϊκής μετανάστευσης κατά τις δεκαετίες 1960-1970. Το μεταναστευτικό ρεύμα αυτής της εποχής αφορά τη μετακίνηση εργατικού δυναμικού και έχει προσωρινό χαρακτήρα. Συνέπεια αυτού του γεγονότος είναι ότι το κάθε κύμα μετανάστευσης δημιουργεί το αντίστοιχο της παλιννόστησης, ενώ σε ατομικό επίπεδο, η ιδέα της επιστροφής εμπεριέχεται στο αρχικό στάδιο της μετανάστευσης (Έμκε-Πουλοπούλου, 1986. Πανταζής, 1991).

Η διαμόρφωση των ρόλων των δύο φύλων κατά την παλιννόστηση έχει διερευνηθεί ελάχιστα (Abadan-Unat, 1977. Costa, 1988. Haritos-Fatouros, Sakka, & Dikaiou, 1988. Μουσσούρου, 1993). Οι σημαντικότερες προσεγγίσεις αναφέρονται στην περίοδο παραμονής στη χώρα υποδοχής και επικεντρώνουν το ενδιαφέρον τους σχεδόν αποκλειστικά στη γυναίκα. Στις μελέτες αυτές το φαινόμενο της αλλαγής των ρόλων των δύο φύλων στην οικογένεια που μεταναστεύει παρουσιάζεται ως *αποτέλεσμα* δύο παραγό-

Διεύθυνση: Δέσποινα Σακκά, Κομνηνών 27, Πανόραμα, 55236 Θεσσαλονίκη. Τηλ.: 031-813400 και 031-997317, Fax: 031-997384, E-mail: despo@jour.auth.gr

ντων: της συμμετοχής της γυναίκας στην αγορά εργασίας και της διαδικασίας προσαρμογής. Σύμφωνα με την πρώτη προσέγγιση, η αλλαγή του επαγγελματικού ρόλου της γυναίκας οδηγεί σε αλλαγές μέσα στην οικογένεια (Buckland, 1970. Kosack, 1976), ενώ, σύμφωνα με τη δεύτερη, όσο περισσότερο προσαρμοσμένες είναι οι μετανάστριες στη χώρα υποδοχής τόσο περισσότερο υιοθετούν συμπεριφορές που είναι σύμφωνες με την κυρίαρχη ιδεολογία και πρακτική (Espin, 1987).

Αντίστοιχες είναι οι προσεγγίσεις που αφορούν στους ρόλους των δύο φύλων κατά την παλιννόστηση. Με την επιστροφή τους στην πατρίδα, οι γυναίκες είτε χάνουν τα προνόμια που απέκτησαν κατά τη μετανάστευση επειδή σταματούν να εργάζονται (Abadan-Unat, 1977) είτε επιστρέφουν, λόγω της κοινωνικής πίεσης, σε πιο "παραδοσιακούς" ρόλους, ρόλους, δηλαδή, που κατανέμονται ανάλογα με το φύλο των συζύγων (Bottomley, 1984. Μουσσούρου, 1993).

Ένα σοβαρό μειονέκτημα αυτής της πλούσιας σε περιεχόμενο βιβλιογραφίας είναι ότι θεωρεί την εργασία της γυναίκας ή την αλλαγή πολιτισμικού περιβάλλοντος που συνοδεύει τη μετανάστευση και την παλιννόστηση ως εξωγενείς παράγοντες που αναγκάζουν το άτομο να αφομοιωθεί στη χώρα υποδοχής. Στις παραπάνω μελέτες, λοιπόν, υπερτονίζεται ο ρόλος του κοινωνικού περιβάλλοντος και των κοινωνικών κανόνων που ισχύουν στη χώρα υποδοχής χωρίς να διερευνώνται οι *αντιλήψεις* τις οποίες έχει το άτομο για τους επικρατούντες κοινωνικούς κανόνες.

Το άρθρο αυτό βασίζεται σε υλικό από την έρευνα της διδακτορικής διατριβής της συγγραφέως, η οποία εξετάζει την επίδραση της αλλαγής πολιτισμικού περιβάλλοντος καθώς και του χρόνου παραμονής στην Ελλάδα στη διαμόρφωση των ρόλων των δύο φύλων στην οικογένεια που παλιννοστεί (Σακκά, 1996). Θεωρώντας, ωστόσο, ότι η ερμηνεία της αλλαγής της συμπεριφοράς του ατόμου, στα πλαίσια φαινομένων που έχουν οικονομικές-ιστορικές-κοινωνικές διαστάσεις, δεν απαιτεί μόνο την εξέταση των συνθηκών που μεταβάλλονται αλλά και την εξέταση των τρόπων με τους οποίους το άτομο αντιλαμβάνεται αυτές τις διαρκώς μεταβαλλόμενες συνθήκες, θελήσαμε να διερευνήσουμε τη σχέση ανάμεσα στους ρόλους των δύο συζύγων στην οικογένεια που παλιννοστεί και στην αντίληψη που έχουν αυτοί για τους ισχύοντες κοινωνικούς κανόνες στον τόπο στον οποίο επιστρέφουν, στην προκειμένη περίπτωση, στο χωριό.

Το ερώτημα αυτό αποκτά ιδιαίτερο ενδιαφέρον εάν αναλογιστούμε ότι το χωριό αποτελεί μια κλειστή κοινωνία όπου ενισχύεται ιδιαίτερα η τάση για συμμόρφωση του ατόμου με τους υπάρχοντες κοινωνικούς κανόνες, ενώ η διαφοροποίηση από την ισχύουσα κοινωνική πραγματικότητα αποτελεί εν δυνάμει πηγή συγκρούσεων (Δουμάνη, 1989. Kim, 1988). Επιπλέον, ο τόπος καταγωγής δεν είναι εντελώς άγνωστος στους παλιννοστούντες μετανάστες και επομένως αυτοί δεν είναι *tabulae rasae*, αλλά έχουν ένα παρελθόν που μεταφέρουν μαζί τους. Ωστόσο, μεταφέρουν μαζί τους τη γνώση της κοινωνικής πραγματικότητας της αγροτικής Ελλάδας πριν από τη μετανάστευση. Ταυτόχρονα όμως με την επάνοδό τους έρχονται αντιμέτωποι με μια νέα πραγματικότητα δεδομένου ότι πολλές εκφάνσεις της κοινωνικής ζωής του χωριού (περιλαμβανομένων και των ρόλων των δύο φύλων) έχουν αλλάξει (Κατάκη, 1985).

Μέθοδος

Ως πεδίο έρευνας επιλέχτηκαν πεδινά ή ημιορεινά χωριά του Νομού Δράμας λόγω της μεγάλης μείωσης πληθυσμού που παρουσίασαν στις δεκαετίες του 1960 και του 1970. Στη μελέτη συμμετείχαν συνολικά 206 άτομα (103 άνδρες και 103 γυναίκες), τα οποία κατανεμήθηκαν σε πέντε ομάδες παλιννοστούντων με ένα έως πέντε χρόνια παραμονής στην Ελλάδα και μια ομάδα μη μεταναστών. Οι συμμετέχοντες ήταν μεσαίου εισοδήματος και στην πλειοψηφία τους απόφοιτοι δημοτικού (75.7%). Ο μέσος όρος ηλικίας τους ήταν 40 χρόνια, ενώ ο μέσος χρόνος παραμονής τους στην Ομοσπονδιακή Δημοκρατία της Γερμανίας ήταν 16.27 χρόνια.

Για τη μελέτη των παραγόντων της έρευνας κατασκευάστηκαν τέσσερα ερωτηματολόγια τα οποία εξέταζαν: (1) το βαθμό συμμετοχής των

δύο συζύγων σε υπευθυνότητες που αφορούν στη φροντίδα του σπιτιού, στη διαχείριση των χρημάτων και στη φροντίδα των παιδιών, (2) τις στάσεις των συζύγων για τους ρόλους των δύο φύλων, (3) την αντίληψη των συμμετεχόντων για την επικρατούσα νοοτροπία σε σχέση με την κατανομή των υπευθυνοτήτων, και (4) την αντίληψη των συμμετεχόντων για την επικρατούσα νοοτροπία στο χωριό σε σχέση με τους ρόλους των δύο φύλων.

Η κατασκευή των Ερωτηματολογίων Κατανομής των Υπευθυνοτήτων και Στάσεων για τους ρόλους των δύο φύλων βασίστηκε σε ανοιχτές συνεντεύξεις (Σακκά, 1996) και σε ήδη υπάρχοντα ερωτηματολόγια (Bird, Bird, & Scruggs, 1984. Gilbert & Hanson,1983. Scanzoni, 1975). Τα υπόλοιπα μέσα μετρήσεων κατασκευάστηκαν για τις ανάγκες της μελέτης. Η συμπλήρωση των τεσσάρων ερωτηματολογίων έγινε υπό μορφή συνέντευξης από δύο ερευνήτριες κατάλληλα εκπαιδευμένες, χωριστά για τον/την κάθε σύζυγο.

Τα δεδομένα υποβλήθηκαν σε ορθογώνια ανάλυση παραγόντων βάσει της οποίας κατασκευάστηκαν *Σύνθετες Μεταβλητές* (ΣΜ), οι οποίες στη συνέχεια υποβλήθηκαν σε παραπέρα στατιστική ανάλυση (Σακκά, 1996). Για τον εντοπισμό των διαφορών ανάμεσα στις ομάδες χρησιμοποιήθηκε η απλή ανάλυση διακύμανσης και εφαρμόστηκε ο post hoc έλεγχος πολλαπλών συγκρίσεων Scheffe. Οι συσχετίσεις μεταξύ των παραγόντων έγιναν με τη χρήση του δείκτη συσχέτισης Pearson.

Αποτελέσματα

Διαφορές ως προς την ομάδα

Στο ***Ερωτηματολόγιο Κατανομής Υπευθυνοτήτων,*** οι Σύνθετες Μεταβλητές περιγράφουν υπευθυνότητες που έχουν σχέση με την *"καθαριότητα του σπιτιού"*, την *"αγορά προμηθειών"*, τη *"συντήρηση του σπιτιού"*, την *"αγορά πραγμάτων για τα παιδιά"*, τη *"φροντίδα της αυλής"*, τις *"μεγάλες αγορές"*, τις *"έκτακτες εργασίες"*, τον *"οικονομικό σχεδιασμό"*, τον *"έλεγχο της συμπεριφοράς των παιδιών"*, την *"ψυχολογική υποστήριξη του παιδιού"* και τη *"φροντίδα του παιδιού στο σπίτι και στο σχολείο"* (Σακκά, 1996).

Με το διαομαδικό έλεγχο εντοπίστηκαν στατιστικά σημαντικές διαφορές ανάμεσα στις ομάδες σε 7 από τις 11 Σύνθετες Μεταβλητές (βλ. Πίνακα 1). Οι παλιννοστούντες διαφοροποιούνται τόσο από τους μη μετανάστες όσο και μεταξύ τους. Πιο συγκεκριμένα, οι ομάδες των "παλαιότερα" παλιννοστούντων (ομάδες 3 και 4) δηλώνουν ότι οι δύο σύζυγοι συμμετέχουν εξίσου στις υπευθυνότητες που αφορούν την *"καθαριότητα του σπιτιού"*, τις *"έκτακτες δουλειές"*, τις *"μεγάλες αγορές"*, τον *"έλεγχο της συμπεριφοράς"* και τη *"φροντίδα του παιδιού"*. Αντίθετα οι ομάδες των πρόσφατα παλιννοστούντων (ομάδες 1 και 2) καθώς και οι μη μετανάστες δηλώνουν ότι οι υπευθυνότητες αυτές είναι μάλλον "γυναικείες". Επιπλέον, οι παλιννοστούντες της ομάδας 2 δηλώνουν ότι ο πατέρας συμμετέχει στην *"αγορά πραγμάτων για τα παιδιά"* στις δικές τους οικογένειες σε αντίθεση με τους μη μετανάστες, οι οποίοι θεωρούν αυτή την υπευθυνότητα "γυναικεία".

Στο ***Ερωτηματολόγιο Στάσεων για τους ρόλους των δύο φύλων,*** οι Σύνθετες Μεταβλητές *"παραδοσιακή κατανομή των ρόλων"* και *"έμφαση στο ρόλο της μητέρας"* περιγράφουν εκείνη την οργάνωση των ρόλων, η οποία καθορίζεται από το φύλο. Οι Σύνθετες Μεταβλητές *"διευρυμένος ρόλος του άνδρα"*, *"αποδοχή του εργασιακού ρόλου της γυναίκας"* και *"συμμετοχή της γυναίκας στη λήψη των οικογενειακών αποφάσεων"* αναφέρονται στη διεύρυνση των ρόλων των δύο φύλων, ενώ τέλος, η Σύνθετη Μεταβλητή *"αποδοχή της εργασίας της γυναίκας αλλά κάτω από προϋποθέσεις"* αναφέρεται στον επικουρικό ρόλο της γυναικείας εργασίας (Σακκά, 1996).

Στατιστικά σημαντική διαφορά ανάμεσα στις ομάδες σημειώθηκε στη Σύνθετη Μεταβλητή που αφορά στη στάση για την *"παραδοσιακή κατανομή των ρόλων"* [$F(5,199)=2.763$, $p<0.05$] ενώ τάση για διαφοροποίηση σημειώθηκε στη στάση *"αποδοχή του εργασιακού ρόλου της γυναίκας"* [$F(5,198)=1.929$, $p>0.05$]. Σύμφωνα με το τεστ Scheffe, η ομάδα των παλιννοστούντων με πέντε χρόνια παραμονής στην Ελλάδα διατίθεται αρνητικά προς την *"παραδοσιακή κατανο-*

Πίνακας 1
Κατανομή Υπευθυνοτήτων: Μέσοι όροι και τυπικές αποκλίσεις ανά ομάδα

Σύνθετη μεταβλητή	Ομάδα 1 N=39		Ομάδα 2 N=31		Ομάδα 3 N=14		Ομάδα 4 N=29		Ομάδα 5 N=22		Ομάδα 6 N=70		F	ρ
	M.O.	T.A.	M.O.	T.A.	M.O.	T.A.	M.O.	T.A.	M.O.	T.A.	M.O.	T.A.		
Καθαριότητα σπιτιού	1.28	0.37	1.15	0.33	1.40	0.37	1.32	0.38	1.17	0.24	1.13	0.35	2.634	0.03
Αγορά πραγμάτων για τα παιδιά	1.84	0.64	2.06	0.64	1.71	0.52	1.97	0.66	1.69	0.53	1.65	0.62	2.470	0.02
Φροντίδα αυλής	1.78	0.85	1.56	0.72	1.84	0.80	2.15	0.83	1.76	0.66	1.46	0.75	3.405	0.001
Μεγάλες αγορές	2.66	0.66	2.68	0.69	2.92	0.26	2.86	0.51	2.86	0.46	2.43	0.83	2.885	0.01
Έκτακτες δουλειές	1.61	0.53	1.73	0.47	2.03	0.57	2.14	0.66	1.79	0.57	1.61	0.42	5.612	0.0001
Έλεγχος της συμπεριφοράς του παιδιού	2.36	0.63	2.58	0.62	2.71	0.43	2.80	0.41	2.73	0.42	2.40	0.64	3.135	0.002
Φροντίδα του παιδιού στο σπίτι και στο σχολείο	1.74	0.50	1.71	0.49	1.90	0.51	2.13	0.58	1.85	0.48	1.70	0.48	3.057	0.01

Σημείωση: N: Αριθμός ατόμων, F: Απλή Ανάλυση Διακύμανσης, δείκτης F, M.O.: Μέσος όρος, ρ: Δείκτης σημαντικότητας, T.A.: Τυπική Απόκλιση

μή των ρόλων" (M.O.=2.72) και διαφοροποιείται από την ομάδα 2 (M.O.=3.41). Επίσης, οι ομάδες των παλιννοστούντων με δύο και πέντε χρόνια παραμονής στην Ελλάδα τείνουν να αποδέχονται τον εργασιακό ρόλο της γυναίκας (M.O.=2.67 και M.O.=2.50 αντίστοιχα) περισσότερο από τους παλιννοστούντες με ένα χρόνο παραμονής στην Ελλάδα (M.O.=2.15).

Στο ***Ερωτηματολόγιο Αντίληψης των συμμετεχόντων για την επικρατούσα νοοτροπία στο χωριό σε σχέση με την κατανομή των υπευθυνοτήτων,*** οι Σύνθετες Μεταβλητές είναι 10 αλλά η δομή τους είναι παρόμοια με αυτή των Σύνθετων Μεταβλητών του Ερωτηματολογίου Κατανομής Υπευθυνοτήτων (Σακκά, 1996). Διαφορές ανάμεσα στις ομάδες εντοπίστηκαν μόνο στις Σύνθετες Μεταβλητές που αναφέρονται στις *"έκτακτες εργασίες"* [F(5,191)=5.586, ρ<0.001] και στη *"φροντίδα του παιδιού"* [F(5,194)=5.002, ρ<0.001]. Πιο συγκεκριμένα, οι ομάδες των "πρόσφατα" παλιννοστούντων δήλωσαν ότι στο χωριό οι παραπάνω υπευθυνότητες είναι γυναικείες (M.O.=1.65 και M.O.=1.73 για την ομάδα 1 και M.O.=1.78 και M.O.=1.62 για την ομάδα 2). Αντίθετα, οι ομάδες των "παλαιότερα" παλιννοστούντων, δηλαδή, η ομάδα 3 (M.O.=2.17 και M.O.=2.07), η ομάδα 4 (M.O.=2.18 και M.O.=2.05), και η ομάδα 5 (M.O.=1.98 και M.O.=1.95) καθώς και οι μη μετανάστες (M.O.=1.97 και M.O.=1.89) πιστεύουν πως στο χωριό, σε αυτές τις υπευθυνότητες συμμετέχει και ο σύζυγος.

Στο ***Ερωτηματολόγιο Αντίληψης των συμμετεχόντων για την επικρατούσα νοοτροπία στο χωριό σε σχέση με τους ρόλους των δύο φύλων,*** οι Σύνθετες Μεταβλητές είναι 5 αλλά η δομή τους είναι παρόμοια με αυτή των Σύνθετων Μεταβλητών του Ερωτηματολογίου των Στάσεων. Εξαίρεση αποτελεί η Σύνθετη Μεταβλητή *"μη παραδοσιακή κατανομή των ρόλων"*, η οποία εμφανίζεται μόνο σε αυτό το Ερωτηματολόγιο και αναφέρεται στους συζύγους που συμμετέχουν από κοινού στις λειτουργίες της οικογένειας (Σακκά, 1996). Σύμφωνα με το διαομαδικό έλεγχο, στατιστικά

σημαντικές διαφορές ανάμεσα στις ομάδες υπάρχουν μόνο στη Σύνθετη Μεταβλητή *"παραδοσιακή κατανομή των ρόλων"* [F(5,196)=3.077, p<0.01]. Οι παλιννοστούντες της ομάδας 2 (Μ.Ο.=3.41) πιστεύουν πολύ περισσότερο από εκείνους της ομάδας 5 (Μ.Ο.=2.72) ότι οι περισσότεροι συγχωριανοί τους αποδέχονται την παραδοσιακή κατανομή των ρόλων.

Συσχετίσεις

Η αντίληψη των συμμετεχόντων για την επικρατούσα νοοτροπία στο χωριό και η κατανομή των Υπευθυνοτήτων

Σύμφωνα με τα αποτελέσματά μας (Πίνακας 2), στην ομάδα των μη μεταναστών ο βαθμός συμμετοχής των συζύγων σε υπευθυνότητες που παραδοσιακά ανήκουν στο ίδιο φύλο συσχετίζεται σε όλες τις περιπτώσεις με την άποψη ότι και στο χωριό ο βαθμός συμμετοχής των συζύγων είναι ο ίδιος. Για παράδειγμα, ο χαμηλός βαθμός συμμετοχής των ανδρών της ομάδας αυτής στις υπευθυνότητες "καθαριότητα του σπιτιού", "φροντίδα του παιδιού" και "αγορά πραγμάτων για τα παιδιά" συσχετίζεται θετικά με την αντίληψη ότι και στο χωριό ο άνδρας δε συμμετέχει σε δραστηριότητες όπως είναι η "καθαριότητα", οι "έκτακτες εργασίες", η "αγορά πραγμάτων για τα παιδιά" και οι "ανδρικές ή γυναικείες εργασίες".

Η διαπίστωση αυτή δεν ισχύει, ωστόσο, για τους παλιννοστούντες. Οι παλιννοστούντες, που σύμφωνα με τη διαομαδική σύγκριση δε διαφοροποιούνται από τους μη μετανάστες, θεωρούν πως η κατανομή υπευθυνοτήτων στη δική τους οικογένεια διαφέρει από την αντίστοιχη κατανομή που ισχύει στις οικογένειες των συγχωριανών τους. Αντίθετα, οι παλιννοστούντες που από τη διαομαδική σύγκριση φαίνονται να διαφοροποιούνται από τους μη μετανάστες, πιστεύουν πως στις δικές τους οικογένειες συμβαίνει ό,τι ισχύει και στο χωριό.

Πιο συγκεκριμένα, οι ομάδες των "πρόσφατα" παλιννοστούντων (ομάδες 1 και 2) καθώς και εκείνες των παλιννοστούντων με τρία και πέντε χρόνια παραμονής στην Ελλάδα, όσο περισσότερο δηλώνουν ότι η γυναίκα δε συμμετέχει σε "ανδρικές" υπευθυνότητες, τόσο περισσότερο θεωρούν ότι στο χωριό τα πράγματα είναι διαφορετικά, έστω και εάν σύμφωνα με τη διαομαδική σύγκριση δε σημειώνεται παρόμοια διαφοροποίηση. Ο χαμηλός βαθμός συμμετοχής, για παράδειγμα, της γυναίκας στις υπευθυνότητες που αφορούν την "αγορά προμηθειών" και τη "συντήρηση του σπιτού" συσχετίζεται με την αντίληψη ότι στο χωριό οι δύο σύζυγοι μάλλον μοιράζονται ορισμένες υπευθυνότητες, όπως είναι η "εσωτερική συντήρηση του σπιτιού" (ομάδες 1, 2 και 3) και η "φροντίδα του παιδιού" (ομάδα 3). Επιπλέον, ο χαμηλός βαθμός συμμετοχής της γυναίκας στον "οικονομικό σχεδιασμό" συσχετίζεται με την αντίληψη ότι στο χωριό οι δύο σύζυγοι συμμετέχουν από κοινού στην ίδια δραστηριότητα (ομάδα 5) ή σε δραστηριότητες, όπως είναι οι "ανδρικές ή γυναικείες εργασίες" (ομάδες 1 και 5), η "αγορά πραγμάτων για τα παιδιά" (ομάδα 3) και η "φροντίδα του παιδιού" (ομάδα 1).

Παρόμοια, έστω και εάν οι διαομαδικές συγκρίσεις δε δείχνουν διαφοροποιήσεις, οι ομάδες των παλιννοστούντων με τρία και πέντε χρόνια παραμονής στην Ελλάδα, όσο περισσότερο δηλώνουν ότι ο άνδρας δε συμμετέχει σε παραδοσιακά "γυναικείες" υπευθυνότητες, τόσο περισσότερο θεωρούν ότι στο χωριό ο άνδρας συμμετέχει ενμέρει σε αυτές τις υπευθυνότητες. Όπως φαίνεται στον Πίνακα 2, ο χαμηλός βαθμός συμμετοχής του άνδρα στην "ψυχολογική υποστήριξη του παιδιού" συσχετίζεται με την αντίληψη ότι στο χωριό ο πατέρας συμμετέχει μαζί με τη μητέρα στην ίδια δραστηριότητα (ομάδα 3) ή σε δραστηριότητες όπως είναι οι "έκτακτες εργασίες" (ομάδα 5), η "εσωτερική συντήρηση του σπιτιού" (ομάδες 2 και 3) και η "αγορά πραγμάτων για τα παιδιά" (ομάδα 5).

Αντίθετα από τα παραπάνω, φαίνεται ότι οι παλιννοστούντες των ομάδων με τρία και τέσσερα χρόνια παραμονής στην Ελλάδα όσο περισσότερο δηλώνουν ότι στις δικές τους οικογένειες ο άνδρας συμμετέχει σε "γυναικείες" υπευθυνότητες, τόσο περισσότερο δηλώνουν ότι και στο χωριό γίνεται το ίδιο παρά το γεγονός ότι σύμφωνα με τις διαομαδικές συγκρίσεις, παρατηρούνται

διαφορές ανάμεσα σε αυτές τις ομάδες και τους μη μετανάστες. Πιο συγκεκριμένα, η υψηλή συμμετοχή του άνδρα στις υπευθυνότητες που αφορούν την "καθαριότητα του σπιτιού" και τη "φροντίδα του παιδιού" συσχετίζεται θετικά με την αντίληψη ότι και στο χωριό ο άνδρας συμμετέχει σε διάφορες "γυναικείες" υπευθυνότητες όπως είναι η "αγορά πραγμάτων για τα παιδιά" (ομάδα 3) και ο "έλεγχος της συμπεριφοράς του παιδιού" (ομάδα 4) αντίστοιχα. Επιπλέον, η υψηλή συμμετοχή του άνδρα στην υπευθυνότητα που αφορά τον "έλεγχο της συμπεριφοράς του παιδιού" συσχετίζεται θετικά με την αντίληψη ότι και στο χωριό οι δύο σύζυγοι συμμετέχουν από κοινού στην ίδια δραστηριότητα (ομάδα 4) ή σε δραστηριότητες όπως είναι οι "έκτακτες εργασίες" (ομάδα 4), ο "οικονομικός σχεδιασμός", η "εξωτερική συντήρηση του σπιτιού" και η "ψυχολογική υποστήριξη του παιδιού" (ομάδα 3).

Η αντίληψη των συμμετεχόντων για την επικρατούσα νοοτροπία στο χωριό και οι στάσεις για τους ρόλους των δύο φύλων

Όπως και στην κατανομή των υπευθυνοτήτων, οι συμμετέχοντες θεωρούν ότι οι στάσεις που έχουν οι ίδιοι για τους ρόλους των δύο φύλων, είναι όμοιες με αυτές των συγχωριανών τους. Ωστόσο, και στην περίπτωση αυτή παρατηρείται η τάση ενός τμήματος των παλιννοστούντων να δηλώνουν ότι οι στάσεις των συγχωριανών τους για τους ρόλους των δύο φύλων είναι διαφορετικές από τις δικές τους. Η διαπίστωση αυτή ισχύει για τους "πρόσφατα" παλιννοστούντες, ενώ σύμφωνα με τις διαομαδικές συγκρίσεις δεν υπάρχει στατιστικά σημαντική διαφορά ανάμεσα στην ομάδα αυτή και σε εκείνη των μη μεταναστών.

Πιο συγκεκριμένα, όσο περισσότερο οι "πρόσφατα" παλιννοστούντες της ομάδας 1 αποδέχονται τη "συμμετοχή της γυναίκας στη λήψη αποφάσεων", τόσο περισσότερο θεωρούν ότι οι συγχωριανοί τους δε δέχονται τη "διεύρυνση του ρόλου του άνδρα". Επίσης, όσο περισσότερο οι παλιννοστούντες της ομάδας 2 αποδέχονται τον "εργασιακό ρόλο της γυναίκας", τόσο περισσότερο θεωρούν ότι οι συγχωριανοί τους δίνουν έμφαση στο ρόλο της γυναίκας-μητέρας.

Θεωρούμε σημαντικό το εύρημα ότι ο βαθμός αποδοχής των στάσεων συσχετίζεται με την αντίληψη που έχουν οι συμμετέχοντες για την επικρατούσα νοοτροπία στο χωριό, κυρίως σε εκείνες τις Σύνθετες Μεταβλητές που αφορούν στις "παραδοσιακές" διαστάσεις των ρόλων, όπως είναι οι στάσεις για την "παραδοσιακή κατανομή των ρόλων" και την "αποδοχή της εργασίας της γυναίκας με προϋποθέσεις". Αντίθετα, ο βαθμός αποδοχής των στάσεων που αφορούν στη διεύρυνση των ρόλων, σε ελάχιστες περιπτώσεις συσχετίζεται με την αντίληψη για την επικρατούσα νοοτροπία, όπως, π.χ., στην περίπτωση της ομάδας 1 για το "διευρυμένο ρόλο του άνδρα" και τη "συμμετοχή της γυναίκας στη λήψη των οικογενειακών αποφάσεων" καθώς και της ομάδας 3 για τη Σύνθετη Μεταβλητή που αναφέρεται στο ρόλο της γυναίκας-μητέρας.

Συμπεράσματα

Σύμφωνα με τα αποτελέσματα της μελέτης μας, η αντίληψη των παλιννοστούντων για το βαθμό ομοιότητας με (ή διαφοροποίησής τους από) τους συγχωριανούς τους δε φαίνεται να επηρεάζεται από το χρόνο παραμονής τους στο χωριό. Επιπλέον, η αντίληψη αυτή δε συμφωνεί με τα αποτελέσματα της διαομαδικής σύγκρισης. Πιο συγκεκριμένα, άλλοι παλιννοστούντες δηλώνουν ότι διαφοροποιούνται από τους συγχωριανούς τους, έστω και εάν οι διαομαδικές συγκρίσεις δείχνουν ότι μοιάζουν, και άλλοι δηλώνουν ότι δε διαφοροποιούνται, έστω και εάν σύμφωνα με τα αποτελέσματά μας διαφέρουν.

Η τάση για διαφοροποίηση των παλιννοστούντων παρατηρείται είτε σε εκείνες τις περιπτώσεις που επιθυμούν να τονίσουν τον καταμερισμό των υπευθυνοτήτων σύμφωνα με το φύλο, είτε όταν επιθυμούν να τονίσουν την απομάκρυνσή τους από το "παραδοσιακό" μοντέλο και την υιοθέτηση "μοντέρνων" τρόπων συμπεριφοράς. Αντίθετα, η τάση για εξομοίωση παρατηρείται στις περιπτώσεις εκείνες που οι παλιννοστούντες πράγματι διαφέρουν από τους συγχω-

Πίνακας 2
Συσχετίσεις του βαθμού συμμετοχής των συζύγων στην κατανομή υπευθυνοτήτων με την αντίληψη για την επικρατούσα νοοτροπία στο χωριό

		Βαθμός συμμετοχής των συζύγων στην κατανομή υπευθυνοτήτων										
Αντίληψη για την επικρατούσα νοοτροπία	Ομάδα	ΣΜ1	ΣΜ2	ΣΜ3	ΣΜ4	ΣΜ5	ΣΜ6	ΣΜ7	ΣΜ8	ΣΜ9	ΣΜ10	ΣΜ11
Καθαριότητα σπιτιού	1	.59*	.47***	.11	.01	-.03	.32**	.20	.20	.16	.49*	.16
	2	-.01	-.14	-.09	-.07	.09	-.31**	.31	-.05	-.28	-.11	.15
	3	.07	.14	-.02	-.14	.09	-.04	.11	.06	-.34	.14	.12
	4	.26	.12	-.01	-.06	.28	.11	.00	-.07	-.40**	-.08	.30
	5	-.07	-.01	.11	.01	.24	-.44**	.24	-.09	-.26	.02	-.27
	6	.44*	-.11	.24	.30*	.05	-.03	.19	.37	.13	-.07	.33**
Έκτακτες εργασίες	1	.14	.35**	-.26	-.06	.00	-.09	.19	.00	.30**	.18	.51**
	2	.11	.05	.02	.00	.48*	.23	-.11	.00	-.03	.38**	.04
	3	-.03	.04	.10	-.05	.09	.11	-.05	.09	-.36	-.26	-.03
	4	.14	.17	.31**	-.11	-.14	-.18	-.10	.03	.36**	.00	-.17
	5	-.10	.00	.20	-.29	.17	-.10	-.04	.09	.00	-.44**	.25
	6	.01	.06	.35*	.14	-.19	.09	.23	.07	-.24	.00	.33*
Οικονομικός σχεδιασμός	1	.17	.36**	.24	.15	-.13	.12	-.17	.00	.05	-.13	-.03
	2	.19	.05	.16	.24	.14	.32	-.37**	.13	.15	.19	.15
	3	-.52**	.28	.06	.00	.24	-.27	-.56***	.12	.56**	.52*	-.08
	4	.14	.22	-.11	-.02	-.01	.32	.25	.26	-.35**	.24	.13
	5	-.01	-.32	.05	-.06	-.17	.07	.21	-.43**	-.26	.07	.07
	6	.31*	-.23	.31*	-.16	.04	.32	-.08	.07	.11	.21	-.19
Εξωτερική συντήρηση	1	.24	.32**	-.33	.28	-.02	-.20	.02	.08	.34*	-.02	.31*
	2	.17	-.17	.52*	.26	.15	.21	-.07	.00	.40*	-.32	.34**
	3	-.12	-.05	-.27	-.05	-.13	.02	.33	.07	.46**	.06	.15
	4	-.27	-.10	.36**	.20	-.09	.10	.20	-.27	.02	.11	-.25
	5	.18	-.13	.25	.16	.12	-.20	-.06	.26	.12 .	23	-.16
	6	.08	.27	.32**	.21	.28	.19	-.14	-.16	.02	-.10	-.27
Ανδρικές ή γυναικείες εργασίες	1	.08	.27	.25	-.43*	.28	-.43*	-.20	-.34**	.12	-.20	-.31
	2	-.07	.22	-.11	-.13	.19	.17	-.29	.11	.13	-.16	.03
	3	.03	.04	.10	.14	-.14	.00	.00	-.05	.09	-.23	.16
	4	-.14	.02	-.23	.24	.08	.22	-.05	-.28	.19	.06	-.13
	5	.21	-.03	.12	-.24	.11	-.72*	.35	-.38**	-.39**	.35	.00
	6	.41*	-.14	-.09	.32*	.19	-.28	.32	-.05	-.38	-.11	.15
Εσωτερική συντήρηση	1	.50**	.25	-.59**	-.31	.01	.03	.17	.20	.05	.07	-.13
	2	.17	-.36**	-.02	-.14	.09	-.04	.39**	.16	-.24	-.46*	.12
	3	-.06	.14	-.59**	.10	.00	-.11	.35	-.10	-.60**	-.59**	.22
	4	.22	.06	-.17	.14	.12	.19	-.16	-.16	.27	-.14	-.39**
	5	.14	.12	.11	-.02	-.01	-.39**	.25	-.26	.00	.30	.13
	6	.07	-.11	.08	.20	.17	.14	.12	-.12	.24	-.08	-.15

Η συνέχεια του πίνακα στην επόμενη σελίδα

Πίνακας 2 (συνέχεια)

		Βαθμός συμμετοχής των συζύγων στην κατανομή υπευθυνοτήτων										
Αντίληψη για την επικρατούσα νοοτροπία	Ομάδα	ΣΜ1	ΣΜ2	ΣΜ3	ΣΜ4	ΣΜ5	ΣΜ6	ΣΜ7	ΣΜ8	ΣΜ9	ΣΜ10	ΣΜ11
Αγορά πραγμάτων για τα παιδιά	1	-.20	.33**	.01	.36**	.35*	-.19	.00	-.19	-.26	-.23	.49**
	2	-.22	.01	-.23	-.17	.00	.30	.33**	-.03	.15	.25	.05
	3	.45***	-.31	.18	-.27	-.16	.05	.16	-.52**	-.01	-.01	-.32
	4	.03	.09	.23	.43**	.11	.11	.31	.14	.25	-.03	-.34**
	5	-.07	.35***	.11	.01	.24	.03	.24	-.07	-.26	-.52**	.02
	6	.37*	-.36	.36*	.62*	.32	-.27	-.03	-.02	.21	-.01	.00
Ψυχολογική υποστήριξη του παιδιού	1	.33	.25	.49**	.05	-.09	-.02	.19	-.12	.17	.31**	.40**
	2	-.11	-.24	-.09	-.07	.43*	-.33**	.31	-.05	.61*	-.21	.15
	3	.27	.14	.49**	-.14	.09	-.04	.21	-.06	.53**	-.61**	.12
	4	.14	.12	-.07	-.22	.21	.26	.18	.11	.00	.39**	.11
	5	.41**	.07	.14	.02	-.14	.09	-.22	-.04	-.38**	.00	-.09
	6	.05	.02	.00	.00	.12	-.11	.00	-.03	.20	.45*	.34
Έλεγχος της συμπεριφοράς του παιδιού	1	-.05	-.01	.13	.36	.13	.25	.12	.05	-.13	.13	.55**
	2	-.02	-.17	-.03	-.34	.16	-.05	-.29	.10	.66**	-.14	.27
	3	.03	-.31	.20	.13	.03	-.32	-.02	.18	.08	-.26	-.09
	4	-.22	.45*	.17	-.24	.10	.27	-.13	-.20	.52*	.31**	.40**
	5	.18	.05	.34	-.34	.00	.00	-.01	-.17	.10	-.22	.00
	6	.14	.36*	-.17	-.09	.08	.04	.18	.01	.38*	.24	.12
Φροντίδα του παιδιού	1	-.05	-.12	-.01	.16	.39*	-.35	-.01	-.30**	-.04	-.05	.14
	2	.29	-.22	-.22	-.17	-.22	.00	.00	-.24	-.15	.16	-.18
	3	-.22	-.65*	.03	-.05	-.59**	.23	.02	-.14	-.11	-.23	-.25
	4	.10	-.08	.25	.17	-.26	-.16	.32	-.13	.12	-.20	.10
	5	-.11	.12	-.17	-.34	.25	.12	-.15	.09	-.28	.11	-.03
	6	.03	.21	.22	.13	-.18	-.19	-.01	-.30	-.08	.20	-.23

*$p < 0.05$ **$p < 0.01$ ***$p < 0.001$

Σημείωση: ΣΜ: Σύνθετη Μεταβλητή, ΣΜ1: Καθαριότητα σπιτιού, ΣΜ2: Αγορά προμηθειών, ΣΜ3: Συντήρηση σπιτιού, ΣΜ4: Αγορά πραγμάτων για τα παιδιά, ΣΜ5: Φροντίδα αυλής ΣΜ6: Μεγάλες αγορές, ΣΜ7: Έκτακτες εργασίες, ΣΜ8: Οικονομικός σχεδιασμός, ΣΜ9: Έλεγχος της συμπεριφοράς του παιδιού, ΣΜ10: Ψυχολογική υποστήριξη του παιδιού, ΣΜ11: Φροντίδα του παιδιού.

ριανούς τους, κατανέμοντας τις υπευθυνότητες σύμφωνα με τις ανάγκες της οικογένειας, παρά σύμφωνα με το φύλο.

Οι συσχετίσεις των στάσεων των συμμετεχόντων για τους ρόλους των δύο φύλων με την αντίληψη για την επικρατούσα νοοτροπία στο χωριό δείχνουν ότι η κοινωνική επιρροή είναι εντονότερη στην πρακτική της κατανομής των ρόλων, παρά στις στάσεις. Επίσης δείχνουν ότι η κοινωνική επιρροή είναι μεγαλύτερη στις περιπτώσεις εκείνες που περιγράφονται οριακές και, κατά συνέπεια, σταθερές διαστάσεις των ρόλων (όπως, π.χ., η στάση για την "παραδοσιακή κατανομή των ρόλων") ενώ στις περιπτώσεις εκείνες που διαμορφώνονται νέες αντιλήψεις (όπως, π.χ., η στάση για το "διευρυμένο ρόλο του άν-

Πίνακας 3
Συσχετίσεις των στάσεων για τους ρόλους των δύο φύλων με την αντίληψη για την επικρατούσα νοοτροπία στο χωριό

		Στάσεις για τους ρόλους των δύο φύλων					
Αντίληψη για την επικρατούσα νοοτροπία	Ομάδα	ΣΜ1	ΣΜ2	ΣΜ3	ΣΜ4	ΣΜ5	ΣΜ6
Μη παραδοσιακή κατανομή ρόλων	1	.17	.15	.28	-.20	.16	-.20
	2	-.11	-.13	.19	-.29	.13	-.16
	3	.03	.10	-.41***	.00	-.05	.23
	4	.02	-.23	.08	.22	-.28	-.13
	5	.41**	-.24	.11	.35	.00	.11
	6	-.09	.19	-.28	-.05	-.11	.15
Παραδοσιακή κατανομή ρόλων	1	.35**	-.38*	-.30**	.17	.05	.07
	2	-.02	.35***	.04	.16	-.24	.12
	3	.14	.10	.00	-.11	-.10	-.22
	4	.50*	.12	.19	-.16	.27	-.14
	5	.11	-.02	.25	-.23	.00	.33
	6	.35*	.20	.17	.12	.24	-.08
Αποδοχή της εργασίας της γυναίκας με προϋποθέσεις	1	.25	.05	.30**	.19	.17	.31
	2	-.13	-.14	.31	-.05	.42**	-.15
	3	.49**	.14	.09	-.04	-.06	.12
	4	.12	-.22	.26	.18	.11	.00
	5	.07	.14	.02	.09	-.22	-.04
	6	.04	.02	.42*	.00	-.03	.20
Εμμονή στο ρόλο της γυναίκας-μητέρας	1	-.01	.13	.13	.12	.05	.13
	2	-.17	.16	-.05	-.29	.10	.14
	3	.32	.00	-.15	.50***	.11	-.26
	4	.44*	-.11	.02	.01	-.42**	.24
	5	-.32	.05	-.06	.21	.07	.07
	6	.31	-.16	.14	.22	-.43*	.21
Διευρυμένος ρόλος του άνδρα-πατέρα	1	.33	.28	-.20	.02	.08	-.37**
	2	-.17	.15	.33***	.07	.00	.32
	3	-.05	-.27	-.05	.02	.33	.07
	4	-.10	.20	.10	-.20	.02	.11
	5	-.52*	.16	-.39**	-.06	.26	.23
	6	.27	.21	.19	-.14	-.16	.02

*p < 0.05 ** p < 0.01 ***p <0.001

Σημείωση: ΣΜ: Σύνθετη Μεταβλητή, ΣΜ1: Παραδοσιακή κατανομή ρόλων, ΣΜ2: Διευρυμένος ρόλος του άνδρα, ΣΜ3: Αποδοχή της εργασίας της γυναίκας με προϋποθέσεις, ΣΜ4: Έμφαση στο ρόλο της γυναίκας-μητέρας, ΣΜ5: Αποδοχή του εργασιακού ρόλου της γυναίκας, ΣΜ6: Συμμετοχή της γυναίκας στη λήψη αποφάσεων.

δρα"), η κοινωνική επιρροή φαίνεται να είναι μικρότερη. Η διαφορά αυτή ίσως να οφείλεται στο γεγονός ότι οι αντιλήψεις για τις σταθερές διαστάσεις των ρόλων είναι γνωστές, ενώ οι νέες δεν είναι ούτε απόλυτα γνωστές ούτε εύκολα αναγνώσιμες.

Οι παραπάνω διαπιστώσεις δείχνουν ότι οι παλιννοστούντες αντιλαμβάνονται την κοινωνική πίεση και προς την κατεύθυνση της ενσωμάτωσής τους και προς την αντίθετη, της διαφοροποίησής τους από το υπόλοιπο χωριό. Επίσης, φαίνεται ότι οι παλιννοστούντες ερμηνεύουν το κοινωνικό περιβάλλον στο οποίο ζουν ανάλογα με τους τρόπους με τους οποίους οι ίδιοι επιλέγουν να ενσωματωθούν στην κοινωνία του χωριού.

Οι παραπάνω διαπιστώσεις αντιβαίνουν στα αποτελέσματα εκείνων των μελετών που εξετάζουν τη διαδικασία της προσαρμογής και των παραγόντων που την επηρεάζουν. Οι μελέτες αυτές θεωρούν τη μετανάστευση ως έναν εξωγενή παράγοντα, ο οποίος αναγκάζει το άτομο να ακολουθήσει την ισχύουσα ιδεολογία (Gordon, 1964). Όλο και πιο συχνά τα τελευταία χρόνια, ωστόσο, εμφανίζονται μελέτες οι οποίες αναφέρονται είτε σε παράγοντες του μικροκοινωνικού πλαισίου στο οποίο έχουν ζήσει ή ζουν οι μετανάστες, και οι οποίοι επηρεάζουν τη διαδικασία ενσωμάτωσης των μεταναστών (Nauck, 1989) είτε σε διαφορετικά "στυλ" ενσωμάτωσης (Birman, υπό δημοσίευση). Ακόμα και στις νεότερες προσεγγίσεις, ωστόσο, αγνοούνται οι τρόποι με τους οποίους το άτομο δομεί την κοινωνική πραγματικότητα στην οποία ζει καθώς επίσης και οι μηχανισμοί κοινωνικής ταύτισης οι οποίοι ενεργοποιούνται με τη μετάβαση από τη μια χώρα στην άλλη. Μόνο σποραδικά έχει επισημανθεί η ανάγκη για διερεύνηση αυτών των παραγόντων (Dikaiou, Sakka, & Haritos-Fatouros, 1987. Kim, 1988. Πανταζής, 1991).

Ένα ερώτημα που προκύπτει από τα δεδομένα μας αφορά στις σχέσεις που αναπτύσσονται ανάμεσα στους μη μετανάστες και στους μετανάστες. Πώς αντιδρούν οι μη μετανάστες προς εκείνους τους παλιννοστούντες που επιθυμούν τη διαφοροποίησή τους από το υπόλοιπο χωριό; Πώς αντιδρούν προς εκείνους τους μετανάστες που επιθυμούν την ενσωμάτωση αλλά είναι διαφορετικοί; Πόσο τελικά περιοριστικό είναι το περιβάλλον του χωριού; Η διερεύνηση των μηχανισμών κοινωνικής πίεσης σε έναν τόπο και της αλληλεπίδρασης διάφορων μειονοτικών κοινωνικών ομάδων με την πλειοψηφία θα επιτρέψει την πληρέστερη κατανόηση των κοινωνικών αλλαγών και των τρόπων που αυτές συντελούνται σε ατομικό-οικογενειακό-κοινωνικό επίπεδο.

Βιβλιογραφία

Abadan-Unat, N. (1977). Implications of migration and emancipation and pseudo-emancipation of Turkish women. *International Migration Review, 6*(1), 31-37.

Bird, G. W., Bird, G. A., & Scruggs, M. (1984). Determinants of family task sharing: A study of husbands and wives. *Journal of Marriage and the Family, 46*(May), 345-355.

Birman, D. (in press). Acculturation and human diversity in a multicultural society. In E. J. Trickett, R. Watts, & D. Birman (Eds.), *Human diversity: Perspectives on people in context.* San Francisco: Jossey Bass.

Bottomley, G. (1984). *The export of people: Emigration from and return migration to Greece.* Wollongong, N.S.W. Australia: The University of Wollongong, Centre for Multicultural Studies, Occasional Series No 1.

Buckland, D. (1970). *The two-way processes of migrant assimilation.* Paper presented at the Tenth Annual Conference, Australia.

Costa, J. A. (1988). Systems integration and attitudes toward Greek rural life: A case study. *Anthropological Quarterly, 61*(2), 73-90.

Dikaiou, M., Sakka, D., & Haritos-Fatouros, M. (1987). Maternal attitudes of greek migrant children. *International Migration, 25*(1), 73-86.

Δουμάνη, Μ. Χ. (1989). *Η Ελληνίδα μητέρα άλλοτε και σήμερα.* Αθήνα: Κέδρος.

Έμκε-Πουλοπούλου, Η. (1986). *Προβλήματα μετανάστευσης-παλιννόστησης.* Αθήνα: Ινστιτούτο Μελέτης της Ελληνικής Οικονομίας (ΙΜΕΟ) και Ελληνική Εταιρεία Δημογραφικών Μελετών (ΕΔΗΜ).

Espin, O. M. (1987). Psychological impact of migration on Latinas: Implications for psychotherapeutic practice. *Psychology of Women Quarterly, 11*, 489-503.

Gilbert, L. A., & Hanson, G. R. (1983). Perceptions of parental role responsibilities among working people: Development of a comprehensive measure. *Journal of Marriage and the Family, 51*(Feb.), 203-213.

Gordon, M. M. (1964). *Assimilation in American life*. New York: Oxford University Press.

Haritos-Fatouros, M., Sakka, D., & Dikaiou, M. (1988). A study of migrant mothers: Return home and role change. *International Journal for the Advancement of Counselling, 37*, 807-811.

Κατάκη, Χ. Δ. (1985). *Οι τρεις ταυτότητες της ελληνικής οικογένειας*. Αθήνα: Κέδρος.

Kim, Y. Y. (1988). *Communication and cross-cultural adaptation*. Philadelphia: Multilingual Matters Ltd.

Kosack, G. (1976). Migrant women: The move to Western Europe- A step towards emancipation. *Race and Class, 17*(4), 370-379.

Μουσούρου, Λ. Μ. (1993). Μετανάστευση-παλιννόστηση και οικογένεια. Στο Πρόγραμμα Ερευνών Αποδημίας-Παλιννόστησης του Ελληνικού Πληθυσμού, *Εισαγωγικές Προσεγγίσεις* (Τόμος Α, 285-306). Αθήνα: ΓΓΑΕ.

Nauck, B. (1989). Assimilation process and group integration of migrant families. *International Migration, XXVII*(1), 27-49.

Πανταζής, Π. (1991). *Ιστορίες ζωής και μεταναστευτικά σχέδια στον αγροτικό χώρο: Η περίπτωση του Κεφαλόβρυσου*. Αδημοσίευτη Διδακτορική Διατριβή, Τμήμα Φιλοσοφίας, Παιδαγωγικής και Ψυχολογίας, Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων.

Σακκά, Δ. (1996). *Παλιννόστηση: Μεταβαλλόμενοι ρόλοι ανδρών και γυναικών*. Αδημοσίευτη Διδακτορική Διατριβή, Τομέας Κοινωνικής και Κλινικής Ψυχολογίας, Τμήμα Ψυχολογίας, Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης.

Scanzoni, J. (1975). *Sex roles, life styles, and childbearing*. New York: The Free Press.

Return migrants: Their perception of the existing social norms and sex role distribution in their families

DESPINA SAKKA
Aristotle University of Thessaloniki, Greece

ABSTRACT The study focuses on Greek returnees from the Federal Republic of Germany and explores changes in task sharing behavior and sex role attitudes in relation to the individual's perception of the existing social norms in the place of residence (i.e., the village). Five groups of return migrants with 1 to 5 years of residence in Greece were compared to a group of non-migrants living in the district of Drama, Greece. Groups were interviewed on the: (a) extent of each spouse's sharing of house tasks, (b) their attitudes towards sex roles in the family, (c) their perceptions on the extent of each spouse's sharing of house tasks in the village, and (d) their perceptions on the existing attitudes towards sex roles in the village. Results showed that: (a) return migrants perceive social pressure towards assimilation with the rest of their co-villagers as well as towards differentiation from them; (b) social influence is stronger when task sharing behavior is concerned rather than the participants attitudes towards sex roles. It is further suggested that task sharing behavior and sex role attitudes have to be linked to returnees adaptation process. Return migrants do not simply conform to the existing social norms but they behave according to the ways they perceive these norms and according to the ways they wish to re-adapt in the village society.

Key wods: Return migration, sex roles, social perception.

Address: Despina Sakka, Komninon 27, Panorama, 55236 Thessaloniki, Greece. Tel.: *30-31-813400 and *30-31-997317, Fax: *30-31-997384, E-mail: despo@jour.auth.gr